

FRANCO ROSSI, *Ambasciata Straordinaria al Sultano d'Egitto (1489-1490)*, Venezia 1988, 377 sayfa. Venedik Devlet Arşivi bünyesi içinde kurulu: Comitato per la Pubblicazione delle Fonti Relative alla Storia di Venezia adlı kuruluşun serisi içinde: Fonti per la Storia di Venezia. Sezione 1. Archivi Pubblici. Ederi, 1990 yılı başında 70.000 lired.

Otuz yılı aşkın bir süreden beri değerli kaynaklar yayınlayan kurul, muhtelif tasniflerde bulunan belgeleri belirli bir program, düzen ve itina içinde çıkarmaktadır. Çok dar, mütehasşis bir zümreye hitab eden bu kitaplar arasında noter kayıtları, kilise defterleri büyük bir yer tutarken, tarihimizi ilgilendiren bir cilt şimdi tamamlanmış bulunmaktadır.

Kitabın başlığı, Venedik Cumhuriyeti tarafından devrin Mısır Sultanına yollanan bir elçilik heyeti ile ilgilidir. İçeriği ise bütün Akdeniz'in doğu âlemini konu etmektedir. Zira bu sırada Venedik Cumhuriyeti Kıbrıs adasına sahip oldu. Osmanlı Devleti henüz Cem Sultan olayı etkisi altında idi. Portekizliler ilk keşif hareketlerine Azor adaları ve Afrika kıtasının batı kesimlerindeki bazı kıyı noktalarına ve içerlerine sahip çıkmaya başlamışlardı. Buradan elde edilen mallar Portekiz gemileri ile Avrupa kıtasına getiriliyor ve Avrupa içerlerine taksim ediliyordu. Akdeniz'deki Rodos, Katalonya, Provans denizcilerinin korsanlık faaliyetleri büyük bir sarsıntı yaratıyordu. Böyle bir ortam içinde Venedik Cumhuriyeti her zaman övündüğü diplomatik çabalarını harekete geçirmeğe başladı, küçük bir toprağa sahip olmakla beraber, büyük başarılar peşinde koştuğunu ortaya koydu. Bu diplomatik çabalar sonucu kaleme alınan birtakım belgeler peyderpey yayınlanmaktadır. Belgenin yayımının tahliline geçmeden evvel, bulunduğu yer üzerinde biraz durulmalıdır. Çünkü Venedik Devlet Arşivi'nde, Türkçe Belgeler ile bir arada bulunuyordu. Bu belge demeti uzun zaman "Bailo a Constantinopoli" serisi içinde muhafaza edilmiş iken, "Documenti Turchi" diye adlandırılan seriye havale edilmiş fakat en sonunda bağımsız bir Mısır serisi (Archivio Proprio Egitto) içine alınmıştır. Venedik Cumhuriyeti'nin Mısır ile uzun süre ilişkileri oldu. Hatta İncil'in müelliflerinden San Marcus'un İskenderiye'de bulunan kemiklerini Venedik'li gemicilerin Türklerden kaçırdıkları söylencesi kitaplara geçtiği kadar muhtelif sanatkarlar tarafından da işlenmiştir. Venedik Cumhuriyeti'nin temelini meydana getiren Doğu (Levant) ticaretinin en önemli uğrak yerlerinden birisi İskenderiye limanı idi. Buradaki kolonisinin güvenliğini sağlamak için çeşitli girişimlerde ve görüşmelerde bulundular. Bunların evreleri üzerinde çeşitli zamanlarda çalışılmakla beraber, henüz detaylı bir incelemesinin yapıldığı söylenemez. Bu boşluğun doldurulması için bazı çalışmalar yapılmıştır. Kitabı hazırlayan araştırmacı da bunları eserine almıştır. Bu arada Venedik kaynaklarında geçen terimlerin birtakım ses değişikliğine uğraması sonucu ortaya değişik imlâ şekilleri çıktığından, bunların tam karşılığının bulunması için Şark kaynaklarından istifade edilmesi kaçınılmaz bir zaruret olmak durumundadır. Bunu fark eden İtalyan araştırmacılar, başta Venedik kaynakları olmak üzere Genova, Floransa, Pisa gibi Şark ile teması olan şehirlerin belgelik ve kitaplıklarındaki bilgileri değerlendirmişlerdir. Elimizdeki kitap da böyle bir geleneğin uzantısıdır.

Belgeleri yayına hazırlayan F. Rossi Venedik Devlet Arşivi'nin çalışan görevlilerinden birisidir. Ülkesinde arşiv kaynaklarına duyulan ve uygulanan ciddiyet ve bu arada, az da olsa bunların yayın geleneğinin bir devamcısı olarak Venedik'in günümüzdeki yayın faaliyetleri karşımızdadır. Senelerden beri ülkemizde laf üretmekle beraber tek bir örnek arşiv neşriyatı yapmayanlara bunun örnek sayılmasını dileriz.

Kitap 56 sayfalık bir Giriş (Introduzione) ile başlar. Belgenin değerinin tespitinden sonra oluşumu ve nasıl meydana geldiği üzerinde burada durulmaktadır. Ayrıca belge demetinin meydana gelişinde rol oynayan kişilerin kimler olduğu incelenmiştir. Belgenin tarih akışının içindeki incelenmesine 13.sayfadan başlanmıştır. Kitap içinde yayınlanan bir kısım destekleyici belgeler ile ortaya dökülen tarihi gerçekler,Venedik tarihi kadar Türk tarihini de bazı karanlık noktalardan kurtarmaktadır.

1489 yılında Caterina Cornaro, kraliçesi olduğu Kıbrıs adasını terk ederek Venedik Cumhuriyeti'ne teslim ettiğini ilân etti. Bu ilhak kararı Mısır Sultanı Kayıt Bayı tedirgin etti ise de bir harekâta geçemedi, çünkü Napoli ile çevresine sahip olan Aragon ailesi, deniz gücüne güvenerek hemen Kıbrıs adasına sahip olmağa girişti. Kıbrıs ise Mısır Sultanına yıllık vergi veren bir arazi idi. İstanbul'un Osmanlıların eline geçmesi, İskenderiye'nin ehemmiyetini arttırmıştı. Venedikliler 25 Nisan 1489 günü Kahire şehrine Marco Malipiero'yu elçi olarak yolladılar ise de kabul edilmedi. Venedik Cumhuriyeti bunun üzerine bütün diplomatik maharetini gösterdi. Hemen, vahim bir buhran yaratmamak için çabaladı. Uzun süren tartışmalar ve kulis faaliyetlerinden sonra Piero Diedo bu göreve getirildi. Kısa zaman zarfında ilgili yerlere bu atama haber verildi ve görevleri hatırlatıldı. İstanbul'da bailo makamında olan Onfre Giustinian'a da haber iletildi. Kitabın 255 ve 256. sayfalarında aslı neşredilen bu belgelerde Mısır Sultanına bir elçi yollandığı ve bunun Şam, İskenderiye ve Suriye'deki tüccarların müşkül durumdan kurtarılmasına yönelik olduğunun Türk Sultanına Paşa'lar aracılığı ile iletilmesi istendi. Ayrıca, aradaki dostluğun devam edeceğinin de eklenmesi isteniyordu. Cem Sultan olayı ile ilgili yeni bir haber alınmadığı da özellikle ekleniyordu. 256. sayfada bulunan belge, Kıbrıs adasının Venedik Cumhuriyeti'ne devrinin istek üzerine gerçekleştiği, bunun da Osmanlı devlet erkânına iletilmesi konularına ilişkindir.

10 Eylül günü Piero Diedo, o sıralarda Pregadi denilen ve sonra Senato'ya çevrilen Venedik Meclisi'nden elçilik talimatını aldı. Kitabın ek kısmında XV. bölümde gösterilen bu belgenin özelliği, Venedik diplomasisi içinde mühim bir yer tutan "commissione" adı verilen görev kağıtlarından biri olmasıdır. Bir temsilcinin yetkilerinin en ince teferruatuna kadar belirtildiğini görüyoruz. Bu gelişmelerden sonra, gemi ile yapılan seyahat üzerinde durulur. Elçi uğradığı her limanda yazdığı belgeler aracılığı ile devletini davranış ve durumdan haberdar eder. Gemi İskenderiye limanına 10 Kasım günü ulaşır. İki gün bekletilen Piero Diedo sonra karaya çıkar. Burada kendisine yardıma gelen, tercüman Tanrıverdi bin Abdullah'dır. İki devlet arasındaki ilişkilerde özel bir yeri bulunan bu tercümanın varlığı elçi için bir güvence olmuş, görüşmeler onun aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan yazışmalarda Venedik şehri temsilcilerine yollanan yazılar ve elçiye verilen belgeler ve ayrıca Memluk'lu memurlara yazılan belgeler, İtalyancaya (genellikle o devrin Venedik lehçesinde fakat gene de İtalyan dilinin grameri egemendir) çevirilerek Venedik'e gönderilmiş, sonra da kayıtlara geçmiştir. 151 belgenin burada bir özeti verilmesine imkân yoktur. Eklerden sonra belirtilmesi gerekli husus dizinlerdir. Özel adlardan başka, mahaller, görevler ve en son para, ağırlık, mal, paketleme kavramları üzerine verilmiş olan bilgiler eserin kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu arada küçük de olsa bir lügatçe verilmesi işi tamamlardı. Eserde yer alan iki adet renkli tablodan birisi Gentile Bellini'nin, aslı Louvre Müzesi'nde bulunan Venedik Elçisinin Kahire Şehrine Girişi tablosudur.

Eser, aşırı derecede ciddi boyutlarda hazırlanmış olup ancak mütehassıslara hitap edecek bir kitaptır. XV. yüzyıl sonuna ait çok kısıtlı sayıda belgemizin bulunması ve bu arada eserde adı geçen ticaret mallarının bir sıralamasının yapılması bu dönemle ilgili ekonomi tarihimize, çevirisi verilen belgelerin varlığı da arşiv kayıtları bilgilerimize yenilikler getirebilir. Böyle bir kitabı ilim âlemine sunan ve yayılmasını sağlayan kişilere teşekkür kaçınılmaz bir görev olup daha başka yayınlarını da sabırsızlıkla beklediğimize kaynaktır.